

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗА УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Погріщук Б.В. – д.е.н., професор
Вінницький інститут економіки

Зараз, за умов євроінтеграції й глобалізації надзвичайно актуальною проблемою вищих економічних навчальних закладів є розробка і впровадження в навчальний процес різноманітних активних методів навчання. Вони сприяють підвищенню якості навчання і приведенню рівня підготовки майбутніх фахівців економічного профілю у відповідність до європейських стандартів.

Необхідність впровадження активних методів навчання зумовлена низкою факторів. Основними серед них є наступні:

— швидкі темпи зростання обсягу і змісту інформації за тих же строків навчання;

— підвищення якості підготовки фахівців в органічному взаємозв'язку із загальним розвитком особистості, нерозривно пов'язаним з вихованням у студентів свідомого творчого ставлення до вивчення всіх навчальних дисциплін, що припускає цілеспрямовану й активну розумову діяльність із засвоєнням програмного матеріалу;

— розвиток у студентів усвідомленої потреби в сучасних методах навчання.

Доцільність застосування в навчальному процесі різноманітних активних методів і, в першу чергу тих, які спрямовані на активізацію діяльності студентів у навчальному процесі, зумовлена сучасними вимогами у контексті підготовки конкурентноспроможних на світовому ринку фахівців. Зокрема, у дослідженні Х.Є. Майхнера зазначається, що людина у процесі пасивного сприйняття запам'ятовує 10% того, що прочитала, 20% – того, що почула, 30% – того, що побачила, 50% побаченого та почутого, а при активному сприйнятті у пам'яті зберігається 80% того, що говорять самі, і 90% того, що роблять або створюють самостійно [3].

Світовою і вітчизняною педагогічною наукою і практикою напрацьовано великий арсенал активних методів навчання.

Викладачами ВІЕ ТНЕУ протягом тривалого періоду часу розробляються та застосовуються різні методи активного навчання. Серед них – дистанційне навчання, мультимедійні технології, евристичні бесіди, дискусії, диспути, тренінги, ділові ігри, кредитно-модульна система навчання й оцінювання знань студентів, тестовий контроль знань із застосуванням комп'ютерних програм тощо.

Уже другий рік відповідно до навчальних планів для студентів четвертого і п'ятого курсів викладачами випускових кафедр проводяться

тренінги з профільних дисциплін. Вони дозволяють виявити якість підготовки студентів і водночас сприяють розвитку їхньої творчої активності.

Наприклад, тренінг-практикум “Фінансовий стан” проводиться для студентів, які вивчають навчальну дисципліну “Фінансовий аналіз”. Цей тренінг націлений на поглиблення теоретичних знань з дисципліни, отримання практичних навичок аналізу фінансового стану підприємства та його оцінювання на підставі документів конкретного підприємства, виявлення наявних резервів та надання обґрунтованих рекомендацій щодо зміцнення фінансового стану.

Мета тренінг-практикуму – допомогти студентам зрозуміти основні принципи і методи формування, розміщення та використання фінансових ресурсів підприємства.

Отримані в процесі тренінг-практикуму навички допоможуть студентам приймати обґрунтовані фінансові рішення, аналізувати та оцінювати їх результати. Вони зможуть навчитися оцінювати минулий, сучасний і майбутній фінансовий стан підприємства та розробляти і реалізовувати проекти щодо його зміцнення.

Знання і практичні навички, отримані на тренінг-практикумі, також дозволять краще справлятися з проблемами, що будуть виникати у будь-якій сфері майбутньої професійної діяльності.

У результаті тренінг-практикуму студенти зможуть:

- поповнити свої знання про фінансові ресурси й фінансовий стан підприємства, що функціонує у ринковому конкурентному середовищі;

- навчитися читати, розуміти та аналізувати звітні документи підприємства;

- зрозуміти як балансовий звіт (форма № 1 “Баланс”) відображає фінансовий стан підприємства;

- визначати ефективність діяльності підприємства на підставі форми № 2 “Звіт про фінансові результати”;

- аналізувати та оцінювати рух грошових коштів підприємства;

- здійснювати грамотний аналіз фінансового стану свого підприємства та підприємств – конкурентів;

- визначати сильні та слабкі сторони діяльності підприємства, його місце у відповідній галузі промисловості та серед підприємств-конкурентів на ринку;

- виявляти наявні резерви та розробляти обґрунтовані заходи щодо їх реалізації;

- визначати, аналізувати та пояснювати основні фінансові коефіцієнти й показники;

- прогнозувати та проектувати напрями перспективної діяльності й розвитку підприємства.

Розглянемо детально принципи навчання на тренінг-практикумі. Тренінг-практикум – це інтенсивна навчальна програма, що дозволяє в короткі строки підвищувати свою професійну майстерність. При цьому

заняття розраховані на самостійну й аудиторну роботу студентів у співвідношенні 0,7-0,3. В аудиторії заняття проводяться за принципами професійно-орієнтованого, соціально-групового тренінгу, а саме:

- присутність – обов'язкова участь члена гральної команди протягом усього часу проведення тренінг-практикуму;

- рівноцінність – не існує статусних (успішність, авторитетність, особисті дружні стосунки тощо) розбіжностей (відмінностей) між членами гральної команди, що склалася до тренінг-практикуму;

- активність – від активності кожного члена гральної команди вирають усі і, переважно, сам учасник;

- відповідальність – потреби та цілі, бажані результати в навчанні є індивідуальними для кожного учасника, і кожний несе відповідальність як за свої рішення, так і за рішення гральної команди;

- конструктивність – звертати увагу на поведінку, а не оцінювати. Обговоренню підлягає тільки те, що відбувається на тренінг-практикумі. Аналіз потрібно здійснювати не в цілому, а за окремими епізодами, кроками, етапами.

Особливості тренінг-практикуму:

- інтенсивний творчий ритм роботи в процесі всього тренінг-практикуму;

- повне занурення у завдання, зміст і кінцеві результати тренінг-практикуму;

- гральна форма навчання, живий творчий навчальний процес;

- використання комплексу сучасних технічних засобів навчання, зокрема відео, комп'ютерної та іншої техніки;

- самостійне опрацювання отриманих завдань у процесі проведення тренінг-практикуму;

- атмосфера довіри, взаємодопомоги, конструктивної комунікації між учасниками однієї гральної команди і чесної конкурентної боротьби між гральними командами;

- можливість встановлення міцних особистих і навчальних (ділових) контактів, взаємозбагачення знаннями і досвідом у навчанні.

Кожний учасник тренінг-практикуму не лише отримує певний обсяг знань і практичних навиків, але і, працюючи в гральній команді, вчиться використовувати їх в умовах, що моделюють реальні фінансові ситуації.

Отже, отримані в процесі тренінг-практикуму знання і досвід будуть сприяти ефективнішій професійній діяльності випускників вищих економічних навчальних закладів у майбутньому.

Ефективним і перспективним методом, що сприяє активізації пізнавальної творчої діяльності студентів, є кейс-метод. Його перевага полягає в інтенсивному сприйнятті студентами корисної навчальної інформації, у навчанні майбутніх економістів бути творчими фахівцями, знаходити нестандартні рішення фінансово-економічних та інших проблем, уміти переконливо висловлювати думки тощо.

Ми вважаємо, що кейс-метод повинен ґрунтуватися на таких основних принципах:

- кейси слід розглядати як один з багатьох можливих активних методів навчання і використовувати в комбінації з ними;

- переважна кількість кейсів, що використовуються у навчальному процесі, повинна базуватися на місцевому матеріалі, який є добре відомим як викладачеві, так і студентам;

- викладач, який веде розв'язування кейса, повинен усвідомити свою нову роль у навчальному процесі, яка докорінно відрізняється від традиційних методів навчання;

- за умов використання кейс-методу істотно зростає роль студентів у процесі засвоєння знань та вмінь, а саме: кожен з них несе особисту відповідальність за якість своєї роботи.

Існують особливості написання кейсів та їх розв'язування. Практичний досвід застосування кейс-методу доводить його ефективність у процесі освоєння складних управлінських дисциплін: стратегічний менеджмент, маркетинг, прогнозний аналіз тощо.

Стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій, комп'ютерної та презентаційної техніки, мережевих технологій, швидкостей доступу до мережі Інтернет надає широкі можливості для впровадження їх у навчальний процес. Уміле поєднання класичних та сучасних технологій навчання можуть давати істотне покращення рівня знань та навичків студентів, які опановують будь-яку теоретичну або прикладну дисципліну.

Викладачами кафедри інформаційних систем в економіці (ІСЕ) Вінницького інституту економіки ТНЕУ вже понад 10 років застосовується комп'ютеризований контроль та оцінювання рівня знань і навичків студентів. За певними принципами і підходами на кафедрі створено декілька десятків тестових комплектів з різних дисциплін, які побудовані з використанням тестового середовища "Асистент-ІІ". Викладачами цієї кафедри також створені умови для використання в навчальному процесі презентаційної техніки та сучасних технологій для організації дистанційної освіти.

У ВІЕ ТНЕУ діє система комп'ютерного обліку та аналізу підсумків модульного поточного та підсумкового контролю знань студентів на рівні деканату. У локальній мережі інституту працює "Освітній портал", на якому розміщено навчально-методичні матеріали практично з усіх навчальних дисциплін, що викладаються студентам тощо.

Вищим рівнем активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання є ділові ігри.

Як показує практичний досвід, ділові ігри найбільш доцільно використовувати у викладанні конкретних економічних дисциплін: при вивченні питань статистики, обліку, аналізу планування, економіки, фінансів, оподаткування, страхування, менеджменту тощо. У літературі докла-

дно описані сутність, мета, класифікація ділових ігор взагалі і навчальних ділових ігор зокрема.

Економічні заклади освіти володіють великими можливостями використання в навчальному процесі ділових ігор, що відображають реальні ситуації практичної діяльності майбутнього фахівця економічного профілю. Це пояснюється тим, що, по-перше, матеріал навчальних предметів з конкретних економічних дисциплін безпосередньо пов'язаний з питаннями економіки, обліку, планування, фінансування, управління галузями промисловості й окремих підприємств, а отже, відображає реальні умови господарювання. По-друге, ці дисципліни вивчаються на старших курсах, коли студенти вже володіють комплексом знань, необхідних для вирішення таких складних ситуацій, які створюються в діловій грі.

Ділова гра є досить перспективним і ефективним методом навчання, що забезпечує отримання студентами навичок аналізу досліджуваного матеріалу і прийняття обґрунтованих рішень з різних організаційно-економічних питань.

Ділова гра містить виявлення й формулювання проблем, максимально наближених до реальних умов підприємства (організації, установи) і спрямована на розв'язання завдань, зміст яких носить проблемний характер і вимагає пошуку їхнього ефективного рішення. Виявлення проблеми сприяє активізації пошукової розумової діяльності студентів, що виявляється не тільки в умінні побачити нову проблему, але і зафіксувати у свідомості її ознаки. Отже, гральний метод розвиває високопродуктивне творче мислення.

Особливість ділової гри з конкретних економічних дисциплін полягає в тому, що вона моделює різні аспекти реальних динамічних процесів виробничо-господарської діяльності підприємств відповідно до їх складності й взаємозв'язку. Кожна така гра містить у собі систему господарських ситуацій, що взаємно впливають одна на одну і в комплексі охоплюють певні напрями виробничої та економічної діяльності підприємства.

У ході ділової гри реалізується системний підхід у пошуку і формулюванні проблеми та рішень системи проблемних завдань, які виникають у процесі ділової гри, що моделює конкретні умови діяльності суб'єкта господарювання. У самій основі ділової гри закладене проблемне навчання. До такого висновку прийшли дидакти та фахівці з ділових ігор, які розглядають навчальні ігри як своєрідну форму організації проблемного навчання у навчальному закладі при моделюванні професійної діяльності випускника. Дидактична гра може і повинна стати найбільш доцільною технологією проблемного навчання. У дидактичній грі спостерігається вищий рівень проблемного навчання, коли відбувається самостійне виявлення проблеми на базі вхідної інформації, що відкриває можливості для реалізації творчих потенційних можливостей людини. При цьому гра найбільшою мірою створює в навчальному процесі "обстановку умов практики". Це найбільш повно відповідає головній меті сучасної вищої

освіти – підготовці конкурентоспроможних творчих фахівців, професіоналів своєї справи. Й.М. Сироежін стверджує, що гра є кращим способом відтворення й вивчення проблем у навчальному процесі [6].

Гральний метод створює атмосферу емоційного стану, що спонукає до творчого використання теоретичних знань з предмету, до глибокого осмислення сутності завдань і способів їх вирішення. У ході ділової гри студенти вчаться знаходити, змінювати й комплексно користуватися інформацією, визначати істотні моменти в процесі вироблення і прийняття рішень. Вона змушує міркувати, розгадувати, виявляти, цікавитись. Реальність, складність, суперечливість умов ділової гри підсилює пізнавальну активність, розвиває самостійність і творче мислення студентів, розкриває їхні внутрішні можливості, вчить правильно будувати свої взаємовідносини з іншими студентами. Все це суттєво забезпечує ефективне засвоєння навчального матеріалу, допомагає знайти оригінальні способи вирішення проблем.

Успіх ділової гри визначається якістю її організації. Досвід свідчить, що кожна ділова гра вимагає величезної, винятково складної й трудомісткої підготовчої роботи, у процесі якої викладачі вивчають, спеціальну й методичну, літературу (безпосередньо на підприємствах); знайомляться з реальними виробничими, фінансово-економічними, управлінськими та іншими процесами в їхньому складному взаємозв'язку; збирають вхідну інформацію, розробляють умови, мету й сценарій ділової гри, формулюють її завдання, можливі варіанти дій студентів, вводять додатково в ході ділової гри інформацію, що дозволяє визначити напрям пошуку оптимального рішення.

Практика показує, що впроваджувати в навчальний процес ділові ігри доцільно поетапно, відповідно до отримання досвіду, відпрацьовуючи й удосконалюючи методики їхнього складання й проведення. Починати слід з розбору простих конкретних ситуацій, які широко представлені в літературі, але краще їх розробляти самому, залучаючи до цієї справи студентів. Потім необхідно поступово вдосконалювати й ускладнювати вхідні умови, структуру, систему проблемних ситуацій і розв'язуваних завдань. Подібні конкретні ситуації можна доводити до більш високого рівня проблемності, що дозволяє вирішувати їх у формі створення гральних команд і виконання кожним студентом ролі конкретного посадовця. Подальше вдосконалення й ускладнення рольової ситуації за допомогою моделювання в ній складних реальних економічних процесів, розроблення системи додаткової інформації, що вводиться в гральний процес поетапно з метою зміни умов і створення нових проблемних ситуацій, зміни мети, сценарію дозволяє створювати на її підставі ділову гру. Саме такої позиції дотримувалися викладачі кафедри “Фінанси та кредит” нашого навчального закладу при розробці і впровадженні в навчальний процес ділових ігор “Кар’єра”, “Фінансовий план”, “Санація” та інших.

Найбільш розповсюдженим видом контролю знань студентів сьогодні є тестування. Для створення тестових завдань необхідна інформаційна база, на підставі якої вони формуються. Процес тестового контролю містить три етапи: розроблення тестів, проведення тестування та аналіз результатів тестування. Застосування тестів у навчальному процесі у ВІЕ ТНЕУ вже давно стало реальністю. Однак попри всю ефективність тестових технологій, основним недоліком є складність дотримання на практиці стандартів їх використання, що є обов'язковим під час запровадження тесту як засобу педагогічного вимірювання кількості і якості знань [4].

Ми зосередили увагу лише на деяких активних методах навчання. Проте викладачами інституту застосовуються й інші активні методи навчання.

Висновки. Підготовка конкурентноспроможних фахівців економічного профілю зараз неможлива без широкого застосування активних методів навчання.

Викладачами всіх кафедр ВІЕ ТНЕУ використовуються різні методи, спрямовані на активізацію пізнавальної самостійної діяльності студентів. Подальший розвиток активних методів навчання та їх удосконалення потребує вирішення низки навчально-методичних, технічних, організаційних, психолого-педагогічних, фінансових та інших проблем. Серед них – розроблення належного науково-методичного, інформаційно-технічного забезпечення навчального процесу; підготовка викладачів, спроможних проводити заняття за сучасними методами навчання, підготовка студентів до творчої самостійної роботи, реструктуризація навчальних планів і змісту дисциплін тощо.

Література

1. Айламазьян А.М. Деловые игры и их использование в психологическом исследовании [Текст] / А.М. Айламазьян, М.М. Лебедева // Вопросы психологии. – 1983. – № 2. – С. 143-150.
2. Ермаков А.Л. Основы самостоятельной работы студентов [Текст] / А.Л. Ермаков, Н.А. Галатенко. – М.: Моск. гос. техн. ун-т гр. авиации, 1996. – 87 с.
3. Махней Х.Е. Корпоративные тренинги [Текст] / Х.Е. Махней. – М.: ЮНИТИ, 2002. – 354 с.
4. Методичні рекомендації з тестового контролю якості освіти у ТНЕУ [Текст] / Під ред. проф. Б.Л. Луціва. – Тернопіль ТНЕУ, 2008. – 28 с.
5. Пидкасистый П.И. Технология игры в обучении и развитии: учеб. пособие [Текст] / П.И. Пидкасистый, Ж.С. Хайдоров. – М.: Российское педагогическое агенство, 1996. – 272 с.
6. Сыроежин И.М. Игра в рабочее время [Текст] / И.М. Сыроежин // Экономика и организация промышленного производства. – 1975. – № 1. – С. 35.
7. Шаталов В.Ф. Педагогическая проза: из опыта работы школ г. Донецка [Текст] / В.Ф. Шаталов. – М.: Педагогика, 1980. – 94 с.